

Rezhy`m dostupu:<http://www.Ucluster.org/sokolenko-perspektivy-povyshenia-konkurentosposobnosti-ekonomiki-zaporozhskoy-oblasti-na-osnove-klastorov> - Data dostupu: 09.02.2015.

Рецензент: Прушківський В.Г., д.е.н., професор, зав. кафедри економічної теорії та підприємництва ЗНТУ

19.02.2015

УДК 330.34.011: 330.322.3:37

Яровенко Тетяна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті відображено етимологію поняття «розвиток» як філософської та економічної категорії, що є основою формулювання поняття «інвестиційний розвиток» сфери освіти. Виявлено основні властивості й особливості застосування терміну «інвестиційний розвиток» у вітчизняній освітній сфері, визначення якого у наукових та нормативно-правових джерелах наразі відсутнє. Результатом дослідження є запропоноване авторське трактування цих понять на засадах системного підходу. Наукова новизна отриманих результатів полягає у розвитку теоретичних основ інвестиційного менеджменту, зокрема, вперше обґрунтовано визначення поняття «інвестиційний розвиток сфери освіти», що дозволяє здійснювати розробку та впровадження ефективної інвестиційної політики у вітчизняній сфері освіти на різних її рівнях; уточнено базове поняття «розвиток», як філософської та економічної категорії.

Ключові слова: розвиток, інвестиційний розвиток, сфера освіти, етимологія понять.

Яровенко Тетяна

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

В статье отражена этимология понятия «развитие» как философской и экономической категории, которая является

основой формулировки понятия «инвестиционное развитие» сферы образования. Выявлены основные свойства и особенности применения термина «инвестиционное развитие» в отечественной образовательной сфере, определение которого в научных и нормативно-правовых источниках отсутствует. Результатом исследования является предложенная авторская трактовка этих понятий на основе системного подхода. Научная новизна полученных результатов заключается в развитии теоретических основ инвестиционного менеджмента, в частности, впервые обосновано определение понятия «инвестиционное развитие» в сфере образования, что позволяет осуществлять разработку и внедрение эффективной инвестиционной политики в отечественной сфере образования на ее различных уровнях; уточнено базовое понятие «развитие», как философская и экономическая категория.

Ключевые слова: развитие, инвестиционное развитие, сфера образования, этимология понятий.

Yarovenko Tetiana

THEORETICAL FOUNDATIONS OF INVESTMENT-DRIVEN DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SPHERE IN UKRAINE

The article elaborates on the etymology of the notion of ‘development’ as philosophical and economic category that serves as a foundation for formulating the notions of ‘investment-driven development’ for educational sphere. The paper outlines the fundamental properties and peculiarities of employing the term ‘investment development’ in the domestic educational sphere, which is otherwise nowhere to be found in scientific and regulatory sources. The result of the research is an author-suggested treatment of these notions within the framework of system approach. The scientific novelty of the findings lies with the development of the theoretical foundations of investment management, particularly, for the first time the definition of the notion of ‘investment-driven development’ of educational sphere is substantiated, allowing to realize the formulation and implementation of efficient investment policy in domestic educational sphere at various levels; the clarification for the basic notion of ‘development’ is provided from its origin as a philosophical and economic category.

Keywords: development, investment-driven development, educational sphere, etymology of the notions

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світова освітня криза показала, що виявлення економічних законів розвитку освіти не втрачає свою актуальність в умовах зміни освітніх систем та відносин між ними. Недостатня ефективність проведених соціально-економічних реформ в Україні обумовлює необхідність з'ясування складових розвитку національної сфери освіти. Особлива увага при цьому приділяється дослідженню інвестиційного аспекту розвитку, який потребує проведення більш ґрунтовного аналізу з метою створення науково-обґрунтованого теоретичного підґрунтя для практики ведення інвестиційної діяльності вітчизняних навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні підходи щодо сутності поняття «розвиток» знаходять відображення у працях провідних фахівців, таких як: В. Геєць, О. Джусов, Ю. Козак, Д. Лук'яненко, А. Філіпенко, М. Тодаро та інші, які досліджували аспекти «економічного розвитку»; Дж. М. Кейнс, Дж. Мід, У. Ростоу, які акцентували увагу на дослідженнях «економічного зростання»; Р. Нельсон та С. Уінтер, які у своїх дослідженнях розглядають поняття «розвиток» в контексті еволюційної економіки. Крім того, необхідно виділити праці таких вчених, як: О. Расвнева, В. Герасимчук, Д. Воронов, О. Пушкарь, В. Пономаренко, О. Тридід, І. Богатирьов, Ю. Погорелов та інших, які зосередили свою увагу на проблемах «розвитку підприємств».

Питанням функціонування й розвитку освіти й сьогодні приділяється значна увага науковців, зокрема, їм присвячено праці: Б. Андрушківа, Д. Богині, С. Вовканича, А. Гойко, А. Величко, Г. Євтушенко, Б. Гаврилишина, М. Долішнього, С. Злупка, В. Пинзеника, І. Вакарчука та інших. Дослідження особливостей фінансового забезпечення розвитку освіти (як галузі) та його механізму, формування та використання фінансових ресурсів на рівні освітніх установ містяться у працях таких вчених як: Г. Беккер, М. Боумен, П. Друкер, В. Андрієнко, Т. Боголіб, Н. Верхоглядова, В. Кремень, А. Монаєнко, В. Огаренко, С. Салига, А. Анчишкин, С. Беляков, Г. Григорян, С. Струмлілін та інших. Результати їх наукових досліджень є значним внеском у вирішення питань пов'язаних із розвитком освіти в Україні.

Значним внеском у вирішення питань пов'язаних із розвитком освіти в Україні.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Аналіз наукових та нормативно-правових джерел показав, що термін «інвестиційний розвиток» є маловживаним у економічній науковій думці та практично не застосовується у законодавчих джерелах. Невизначеність законодавчої інтерпретації цього поняття призводить до: фрагментарного відображення його завдань, напрямів й механізмів управління ним у документах стратегічного та тактичного характеру сфери освіти України; розбіжностей під час вирішення теоретичних та практичних задач управління інвестиційною діяльністю навчальних закладів. Отже, існуючі механізми управління розвитком освіти не засновані на інвестиціях й не є «випереджаючими».

Наукові дослідження зазвичай розглядають «інвестиційний розвиток» на територіальному рівні (регіону, міста), або аналізують інвестиційний процес на макрорівні. В той час як недостатньо дослідженими залишаються питання «інвестиційного розвитку» на галузевому рівні, зокрема, у сфері освіти, де це поняття зазвичай з'являється лише у контексті «інноваційного розвитку».

Метою статті є формулювання поняття «інвестиційний розвиток» сфери освіти на засадах системного підходу; виявлення основних його властивостей й особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для формування основ «інвестиційного розвитку» сфери освіти в Україні й ефективного вирішення комплексу задач, пов'язаних з управлінням ним необхідно зупинитися на етимології понять «розвиток» та «інвестиційний розвиток», розглянувши їх як філософські та економічні категорії.

Сучасне розуміння поняття «розвиток» як складної та багатогранної категорії характеризується множиною тлумачень у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Але, незважаючи на поширеність цього терміну у роботах, таких науковців як: М. Фуллан, В. Абушенко, В. Забродський, М. Кизим, В. Василенко, Л. Мельник, С. Мочерний, Р. Акофф, І. Ансофф, Б. Кучин, Е. Якушева, Дж. Лафта, І. Пригожин, Д. Євдокимова, Н. Афанасьєв, В. Рогожин, В. Рудика О. Раєвнева, Ю. Погорєлов, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури та інших, універсальне, з економічної точки зору, визначення цієї категорії наразі відсутнє.

Так, у визначенні поняття «розвиток» М. Фуллан виходить за межі певної сфери, що знижує його доцільність при практичному застосуванні в освітньому менеджменті. Підхід В.Абушенка не є достатньо повним, адже кількісні зміни теж є характеристикою розвитку, а інновації – його напрямом. С. Мочерний не включає в зміст цього поняття аспекти переходу системи в якісно інший стан. В. Забродський та М. Кизим у визначення цього терміну не конкретизують, які саме зміни відбуваються під час розвитку. Б. Кучин та Е. Якушева не приділяють увагу масштабності змін, які відбуваються у просторі та часі. Отже, більшість дослідників розглядають цю категорію фрагментарно.

Провідні науковці розглядають «розвиток» як: процес, принцип, явище, іманентну властивість, закон або результат. Але лише одночасна наявність цих властивостей відокремлює «розвиток» від інших змін й обумовлює необхідність комплексного узгодження цих аспектів.

Перш за все, «розвиток», як явище, є протилежним до «незмінності», тобто під час розвитку виникають певні зміни, які характеризують «динамічність». Розглядаючи «розвиток», як явище (низку станів об'єкта), необхідно зазначити, що перехідні стани, які не відрізняються якісно, до «розвитку» відносити не доцільно. Отже, за «законом розвитку» перехід від одного стану до іншого є закономірним, а кожний наступний стан буде відрізнятися від попереднього за якісними характеристиками. Крім того, поняття «розвиток» не можливо розглядати поза конкретними системи, адже без об'єкту він не існує.

«Розвиток», як циклічний процес, є сукупністю двох компонент: зростання й занепаду, які характеризують періодичні піднесення і спади активності у часі та мають певні стадії.

Зміни, які відбуваються під час розвитку, характеризуються як: незворотні, безперервні, динамічні, постійно присутні, багатоваріантні (альтернативні), унікальні, цілеспрямовані, кумулятивні, нелінійні, стохастичні, нерівномірні, гетерохронні (асинхронні), кількісні, якісні або структурні. При чому вони представляють собою певний комплекс (систему), яка зумовлює їх спадковість, послідовність й взаємозв'язок. Вони відбуваються у всіх складових системи (об'єкту розвитку): складі й структурі її елементів, способі функціонування у вигляді виникнення

(зникнення), трансформації елементів чи зв'язків у просторі та часі під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Зміни під час розвитку можуть мати не тільки позитивний (конструктивний, прогресивний), а й негативний характер, що характеризує їх регресивну (деструктивну) спрямованість [1, с. 32 – 33]. Виділення «нейтрального або стагнаційного» розвитку систем «як перехідного до висхідного або до спадного шляху розвитку» [2] недоцільно, адже характеризує не спрямованість процесу, а проміжний стан системи.

«Розвиток» підпорядковано певним законам природи, зокрема, єдності та боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, тощо. Щодо складного об'єкту, то він частково характеризується непередбачуваністю, конструктивною роллю хаосу (безладдя) й випадковістю у виникненні нового. Але за відсутності цілеспрямованості зміни не можуть накопичуватися, що не забезпечує перехід від одного якісного стану об'єкту до іншого. Отже, «розвиток» має певну мету, яка може змінюється. Крім того, через нелінійність розвитку може виникати «ефект метелика», коли незначне відхилення в початкових умовах розвитку призводить до суттєвих змін його траєкторії.

На думку В. Василенко [3, с. 100 – 107] «розвиток» не завжди відбувається постійно і безупинно, а найчастіше йде стрибкоподібно з подоланням різних за глибиною та охопленням криз, що характеризує його нестійкість. На наш погляд, зміни об'єкта відбуваються безперервно, у більшому ступені – приховано, а сам «розвиток» можливо констатувати лише при виявленні нового якісного стану об'єкту.

Якщо система не розвивається, вона приречена до занепаду, припинення існування. Для забезпечення процесу «розвитку» її самоорганізації може виявитися недостатньо, отже виникає необхідність управління розвитком з боку певних суб'єктів управління.

Нелінійність змін під час «розвитку» характеризує те, що складноорганізованій системі неможливо нав'язати шляхи розвитку, але, завдяки певним механізмам управління, його можна спрямовувати.

Деякі вчені, зокрема, Д. Воронов, Ю. Погорелов, О. Коршунова, Е. Коршунова розглядають «розвиток»

з позицій адаптації системи під впливом зовнішнього оточення. На нашу думку, «адаптація» є необхідною умовою «розвитку», але її недостатньо. Рушійною силою будь-яких змін за законом діалектики є суперечності. Тобто джерелом «розвитку» є протиріччя (суперечності), що виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищі системи (а також між ними) за наявності певної мети. Для забезпечення процесу розвитку необхідним є наявність мети, а також внутрішніх протиріч (суперечностей) у самому об'єкті. Крім того, сензитивність розвитку свідчить про його підвищену чутливість до зовнішніх впливів.

Структуру «розвитку» формує розвиток його елементів. На думку В. Леонтьєва [4] концепція розвитку не може існувати відокремлено від парадигми самоорганізації синергетики. Тобто загальний розвиток об'єкту є інтегральною характеристикою розвитку окремих її елементів з урахуванням синергетичного ефекту, який може бути позитивним та негативним. Розвиток кожного з елементів системи відбувається під впливом сукупності факторів та повинен бути взаємоузгодженим із розвитком інших елементів. При чому наявна нерівномірність та гетерохронність (асинхронність) змін, які відбуваються. На окремі елементи системи діє комбінація різних факторів (що може відрізнятися за силою та напрямом впливу). Певна ступінь гетерохронності змін може спричинити порушення розвитку, що проявляється у деструкції всієї системи.

Закономірність змін, що мають причинно-наслідкову природу та піддаються опису у вигляді законів й тенденцій, характеризують «розвиток» як не випадковий процес (впорядкованого, а не катастрофічного типу). Наслідком «розвитку» є незворотність станів, адже об'єкт не може повернутися у попередній стан.

«Розвиток», з економічної точки зору, доцільно розглядати як цілісну організаційно-економічну систему, що характеризується зворотнім зв'язком й кооперацією елементів. На відміну від думок певних фахівців (В. Абушенко, Т. Куклінової, С. Дунди та ін.), це поняття доцільно характеризувати не тільки якісними змінами (зрушення в споживчих характеристиках елементів, у їх індивідуальній і інтегральній корисності), а й кількісними (збільшення чи зменшення масштабів складових частин) та структурними змінами (зміни в складі елементів і їх взаємовідношень).

комбінацій, які не обов'язково супроводжуються збільшенням або зменшенням їх кількості). Кількість, як зовнішня характеристика явищ, характеризує «ступінь розвитку». Кількісні зміни, як вираження економічного росту є зовнішнім проявом сутності «розвитку», а структурні та якісні зміни – його внутрішній бік.

Безперечно «розвиток» характеризують процеси нагромадження та використання потенціалу об'єкту. Також слід зазначити, що «розвиток» попри сукупність змін не повинен шкодити системній якості та цілісності об'єкту.

Підсумовуючі все вищесказане пропонуємо авторський варіант трактування поняття «розвиток», що стане основою розгляду даної категорії в умовах інвестиційної діяльності сфери освіти. Розвиток – це незворотній циклічний процес переходу від одного якісного стану об'єкта до іншого за рахунок систематичних (кількісних, якісних та структурних) змін (його складу, структури і способу функціонування) у просторі та часі під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів відповідно до визначеної мети при збереженні системної якості та цілісності. Кінцевою метою «розвитку» є розв'язання протиріч у зовнішньому та внутрішньому середовищі за рахунок самоорганізації та керування ним. Результатом «розвитку» є: зміна здатності чинити опір руйнівному впливу зовнішнього середовища (в т.ч. адаптації до зміни зовнішніх умов) та ступеня організованості об'єкта (його ускладнення), можливість виконувати нові функції, вирішувати інші завдання за рахунок виникнення, зникнення або трансформація можливостей, властивостей, елементів, їх зв'язків, якостей й характерних рис об'єкту.

Виявлені вище аспекти поняття «розвиток» є основою у трактуванні «інвестиційного розвитку», що має певні особливості в освітній сфері. Термін «інвестиційний розвиток» практично не використовується у наукових дослідженнях, наразі відсутнє його визначення й для сфери освіти.

В. Запухляк визначає його загальну трактовку: «інвестиційний розвиток – це здатність економічних систем забезпечувати стабільне зростання та інвестиційну активність, яка має місце на всіх рівнях діяльності – мікро-, мезо-, макrorівні, наднаціональному та глобальному рівнях» [5]. Це визначення не є точним, адже «здатність... забезпечувати стабільне зростання»

характеризує швидше саму систему (об'єкт розвитку), ніж її «розвиток».

І. Колот вважає, що «інвестиційний розвиток – це процес довгострокового спрямованого вкладення капіталу в підприємства різних галузей економіки та соціально-економічні програми усередині країни та за її межами для забезпечення покращення якості життя шляхом економічного зростання за рахунок одержання прибутків та соціальних результатів, випуску товарів, зокрема інвестиційних, надання послуг» [6, с. 10]. Ця трактовка теж недосконала, бо «процес... вкладення капіталу» – це інвестиційний процес, що може не призводити до змін об'єкта розвитку.

Отже, у ході аналізу літературних джерел не було знайдено трактування поняття «інвестиційний розвиток», яке б можна було використовувати у практичній діяльності суб'єктів освітньої сфери, відповідно до сучасних вимог. Підсумовуючі все вищесказане пропонуємо авторський варіант трактування цього поняття. «Інвестиційний розвиток сфери освіти» – це незворотній циклічний процес переходу від одного якісного стану інвестиційної діяльності у сфері освіти до іншого за рахунок систематичних (кількісних, якісних та структурних) змін (джерел її фінансування, способів, механізмів й підходів залучення та використання інвестиційних ресурсів) у просторі та часі під впливом зовнішніх (інвестиційна та освітня державна політика, зміни умов функціонування сфери освіти, тощо) і внутрішніх (інвестиційні потреби та можливості, тощо) факторів відповідно до визначеної мети при збереженні системної якості та цілісності.

При цьому об'єктом, який розвивається, є інвестиційна діяльність певних навчальних закладів та сфери освіти в цілому.

Інвестиційний розвиток освітньої сфери, як і розвиток інших об'єктів, також йде стрибкоподібно з подоланням різних за глибиною та охопленням криз. «Відчути» (констатувати) його можна лише при зміні якісних станів інвестиційної діяльності навчальних закладів та сфери освіти в цілому. Якісний стан, який виникає внаслідок розвитку, характеризується ступенем організованості системи в цілому, зокрема, інвестиційною (фінансово-економічною) демократизацією, автономією (самостійністю); самоокупністю інвестиційних проектів; самофінансуванням інвестиційних видатків, тощо.

А також певною спрямованістю інвестування, що, завдяки

змінам у структурі інвестиційного портфеля навчального закладу (регіону, держави), обумовлює розвиток сфери освіти в цілому.

Крім того, важливо розрізняти поняття «розвиток» та «тип розвитку». На відміну від «розвитку», який є процесом переходу від одного якісного стану об'єкту до іншого за рахунок системи змін, «тим розвитку» – це спосіб розвитку, який здійснюється за рахунок певного фактору. Так, наприклад, «інвестиційний розвиток сфери освіти» – процес переходу від одного якісного стану інвестиційної діяльності у сфері освіти до іншого за рахунок систематичних змін. У той час, як «інвестиційний тип розвитку сфери освіти» – це розвиток всієї сфери освіти за рахунок постійних і систематичних інвестицій, спрямованих на суттєве поліпшення діяльності системи. Тобто, відмінністю цих понять є об'єкт розвитку.

Що стосується освітньої сфери, то забезпечення її інвестиційного розвитку необхідно через існуючу політику «надмірної розпорошеності інвестиційних коштів»; низьку ефективність здійснюваних інвестиційних проектів, які, зазвичай, не носять стратегічного характеру; прорахунки інституціонального забезпечення інвестиційних процесів (відсутність «інституціональних сигналів» для інвестицій), тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином запропоновані авторські трактування щодо наведеної вище термінології нададуть можливість сформулювати цілісну концептуальну систему управління інвестиційним розвитком сфери освіти в Україні, яка забезпечить широкомасштабне впровадження інвестицій на різних рівнях освітньої системи.

Подальші наукові дослідження доцільно здійснювати у напрямку оптимізації показників інвестиційного розвитку освітніх установ; розроблення рекомендацій щодо удосконалення моніторингу та регулювання інвестиційного розвитку сфери освіти в цілому; формування дієвої системи мотивування інвесторів та суб'єктів освітньої сфери. Не менш актуальним завданням є розробка теоретико-методологічних підходів щодо забезпечення такого розвитку.

Література

1. Галиця І. О. Що ж таке інноваційний розвиток? / І.О. Галиця // Економіка та держава. –2003. – № 10. – С. 32-33.

2. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія / О.В. Раєвнева. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 496 с.

3. Василенко В. А. Организационно–циклическая и структурно-функциональная модели развития организации / В. А. Василенко // Культура народов Причерноморья. – 2011. – №232. – С. 100 – 107.

4. Леонтьев В. Экономические эссе / Василий Леонтьев. — М.: Политиздат, 1990. – 416 с.

5. Запухляк В. З. Теоретичні основи економічного розвитку країн (інвестиційний аспект) в умовах цивілізаційної кризи / В. З. Запухляк // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка . – 2013. – Вип. 21. – С. 20 – 23.

6. Колот І. П. Управління інвестиційним розвитком регіону : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / Колот Ігор Петрович ; Харківська держ. академія міського господарства. – Х., 2000. – 17 с.

1. Galy`cya I. O. Shho zh take innovacijny`j rozvy`tok? / I.O. Galy`cya // Ekonomika ta derzhava. –2003. – # 10. – S. 32-33.

2. Rayevnyeva O. V. Upravlinnya rozvy`tkom pidpry`yemstva: metodologiya, mexanizmy`, modeli: monografiya / O.V. Rayevnyeva. – Х.: ІNZhEK, 2006. – 496 s.

3. Vasy`lenko V. A. Organy`zacy`onno–cy`kly`cheskaya y` strukturno-funkcy`onal`naya modely` razvy`ty`ya organy`zacy`y` / V. A. Vasy`lenko // Kul`tura narodov Pry`chernomor`ya. – 2011. – #232. – S. 100 – 107.

4. Leont`ev V. Эконoмy`chesky`е эссе / Vasy`ly`j Leont`ev. — М.: Poly`ty`zdat, 1990. – 416 s.

5. Zapuxlyak V. Z. Teorety`chni osnovy` ekonomichnogo rozvy`tku krayin (investy`cijny`j aspekt) v umovax cy`vilizacijnoyi kry`zy` / V. Z. Zapuxlyak // Naukovi zapu`sky` [Nacional`nogo universy`tetu "Ostroz`ka akademiya"]. Ser. : Ekonomika . – 2013. – Vy`p. 21. – S. 20 – 23.

6. Kolot I. P. Upravlinnya investy`cijny`m rozvy`tkom regionu : avtoref. dy`s. kand. ekon. nauk: 08.10.01 / Kolot Igor Petrovy`ch ; Xarkivs`ka derzh. akademiya mis`kogo gospodarstva. – Х., 2000. – 17 s.

Рецензент: Грабчук О.М., д.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

20.02.2014